

Vzpomínka na Václava Dyka

S prof. Dykem jsem se poprvé setkal v 70. letech jako student na přednáškách veterinární parazitologie. Poznal jsem velmi energického člověka, který se zaujetím vysvětloval nám, studentům, nejobtížnější kapitoly tohoto předmětu. Již tehdy byly jeho přednášky pojaty moderním způsobem, v němž nechyběl ekologický pohled na parazitární choroby. Měl jsem to štěstí, že jsem se s ním mohl později dále setkávat, protože mě jako konzultant a školitel vedl při kandidátské dizertaci. Poznal jsem

3 Kniha V. Dyka *Naše ryby* (1944) patří k neznámějším publikacím v oboru.

4 Václav Dyk u preparátů parazitologické katedry v Brně v 60. letech 20. stol.

5 Druhá významná monografie vydaná r. 1952. Snímky z rodinného archivu

tak člověka zapáleného pro přírodu, rybaření, myslivost, vědce, který vyžadoval přesnost a exaktnost při výzkumné práci, sběru materiálu, jeho zpracování a především při publikování výsledků. Protože

sám byl zdatným autorem, jeho poznámky k připravovaným publikacím byly přesné a podnětné a pomohly mi v orientaci ve vědecké, pedagogické i osvětové činnosti v oblasti ichtyologie, ichtyopatologie a ichtyoparazitologie. A i když pan profesor již není mezi námi, stále se s ním setkávám. Dodnes při své práci používám texty z jeho bohaté publikační činnosti. Václav Dyk pro mě bude vždy znamenat vzor člověka zaníceného pro svou práci a jsem velmi rád, že jsem mu mohl být nablízku.

Stanislav Navrátil

Miroslav Švátora

Vzpomínka na Otu Olivu

Tento článek je věnován jednomu z předních evropských ichtyologů a zakladateli moderní české ichtyologie.

Prof. RNDr. Ota Oliva, CSc., se narodil 12. prosince 1926 v Praze, kde absolvoval reálné gymnázium. Již od mládí miloval přírodu a jako středoškolský student publikoval svá první pozorování. Velice se zajímal o akvarijní ryby a jejich rozmnožování, o čemž často přednášel, a začal také publikovat své zkušenosti. V této době ho velmi ovlivnil prof. Oldřich Vilém Hykeš. Po skončení války se v r. 1946 zapsal na Univerzitu Karlovu v Praze na přírodní vědy. V prvních letech studia se věnoval hlavně morfologii a sekundárním pohlavním znakům u ryb a částečně také faunistickému výzkumu. Přispěl tím k lepšímu poznání rozšíření několika rybích druhů u nás – např. ouklejky pruhované (*Alburnoides bipunctatus*), sekavce písečného (*Cobitis „taenia“*; uvádím zde dobové názvy, tak jak je O. Oliva znal a ve svých pracích používal, druhové nebo rodové pojetí některých těchto ryb se později změnilo, proto je v uvozovkách), vranky pruhované ploutvé (*Cottus poecilopus*), hrouzka bělo-

ploutvého (*Gobio „albipinnatus“*, *Romanogobio vladycovi*), hrouzka Kesslerova (*G. kessleri*, *R. kessleri*) – a publikoval o tom první sdělení. Předmětem jeho

dizertace byla revize československých ryb se zřetelem k jejich pohlavním znakům. Kromě toho studoval ryby z různých zemí, např. z Polska, Albánie a Japonska, později pak ze Súdánu, Iráku a Indie. Vedle taxonomických témat se začal již počátkem 50. let věnovat výzkumu rybích populací v tůních v Polabí (např. tůň Poltruba, Velká a Malá Arazimova a další). V té době ho silně ovlivnil Jaroslav Hrbáček, který se zde zabýval působením početnosti rybí obsádky na zooplankton (později byla tato lokalita vyhlášena jako přírodní rezervace Hrbáčkovy tůně). Oliva v Polabí sledoval rychlost růstu ryb, změny biomasy, produkci a další parametry. Publikoval také první studie o rybích populacích v Československu. Spolupráce s J. Hrbáčkem na polabských tůních přinesla řadu unikátních zjištění o dynamice populací ryb a zooplanktonních společenstev. Tyto výsledky oba vědci a jejich spolupracovníci později aplikovali při výzkumu mnohem větších údolních nádrží (např. Slapy nebo Klíčava, v 80. letech i Orlík). Ota Oliva se zde zaměřil na studium rybích populací, v čemž později pokračovali jeho žáci (např. Juraj Holčík nebo Karel Pivnička). Tehdy se také začal věnovat své kandidátské práci (1958).

V 60. letech ho inspiroval prof. Zigmund Grodzinski z univerzity v Krakově a Ota Oliva se zabýval i anatomií ryb. V této oblasti publikoval řadu prací, z nichž zvláštní význam mají ty o velikosti a povrchu žaber mořských ryb čeledi slimulo-

vití (*Zoarcidae*) a o myodomu ryb (zvláště ní prostor v lebce některých druhů, kudy probíhají počátky okoohybných, očních svalů – bývají dva, přední a zadní). V r. 1963 předložil habilitační práci, v níž shrnul výsledky studií morfologie a anatomie ryb a výzkumu rybích populací.

V 70. a 80. letech byly Olivovy publikační aktivity velmi různorodé – na jedné straně z oblasti morfologie našich i cizích druhů ryb, na druhé straně zaměřené i na jejich ekologii. Několik z nich napsal ve spolupráci se zahraničními autory.

Během akademické kariéry zveřejnil 154 původních vědeckých prací, 152 různých sdělení a krátkých zpráv, 101 populárních článků věnovaných akvaristice, 31 přehledových článků, 104 biografických příspěvků, dále 6 překladů a 11 knih a učebnic pro univerzitní studenty. Vrcholem se stala čtyřdílná publikace *Fauna České a Slovenské republiky*, kterou spolueditoval s Vlastimilem Barušem a autorsky se podílel na několika kapitolách (Nakladatelství Academia; nejprve vyšli *Obojživelníci* v r. 1991, *Plazi* 1992, *Míhulovci a ryby 1 a 2* pak v r. 1995).

Prof. Oliva byl členem 8 zahraničních a 9 československých (nyní českých) vědeckých společností – Canadian Ichthyological Society, Zoological Society London, Herpetological Society London, Polish Zoological Society Cracow, Indian National Academy of Sciences, České zoologické společnosti a dalších. Kromě toho působil jako člen redakčních rad několika vědeckých a populárních časopisů včetně *Živy*.

Mimo své vědecké aktivity se věnoval pedagogické práci na katedře zoologie Přírodovědecké fakulty UK v Praze. Přednášel zde zoologii obratlovců, ichtyologii a herpetologii a vedl praktická cvičení. Jeho přednášky si studenti velmi oblíbili, protože kromě probírané látky zařazoval i různé historky ze života našich přírodovědců nebo svá životní moudra. Během působení na katedře zoologie vedl celkem

95 magisterských a doktorandských prací, z nichž bylo 72 ichtyologických a 23 herpetologických. Působil také jako školitel pěti zahraničních postgraduálních studentů a jednoho magisterského – z Indie, Srí Lanky, Súdánu a Španělska. Všichni se po návratu do svých zemí uplatnili v oboru a zaujali na univerzitách a ústavech vedoucí pozice. Později vedl čilou korespondenci jak s O. Olivou, tak po jeho smrti s jeho žáky, a činí tak dodnes.

Oliva udržoval čilé písemné kontakty s předními světovými ichtology, zvláště

s polskými, ruskými, americkými a kanadskými. S některými z nich se osobně setkal přímo v Praze nebo na kongresech v zahraničí. Díky těmto kontaktům získával tehdy obtížně dostupnou literaturu, kterou půjčoval svým žákům. Sám byl ochoten pomoci každému zájemci o obor a uměl takové adepty nadchnout především pro výzkum ryb.

Můžeme říci, že svou celoživotní práci prof. Oliva založil moderní československou (později českou) ichtyologickou školou, která se významnou měrou zasloužila o řadu nových zjištění v oblasti morfologie, taxonomie, zoogeografie a ekologie ryb. Jeho žáci J. Holčík a Karol Hensel se pak na Slovensku podíleli na vzniku slovenské ichtyologické školy, jež byla výrazně ovlivněna O. Olivou, protože oba tyto přední slovenští ichtyologové studovali na katedře zoologie PřF UK v Praze. Zde byl začátkem 50. let studentem i prof. Evžen K. Balon, další významná osobnost ichtyologie (viz článek na str. CXXII–CXXIII).

Ota Oliva měl ale kromě vědecké a pedagogické práce i jiné záliby. Od mládí se věnoval akvaristice, v letech 1958–67 byl šéfredaktorem časopisu *Akvárium* a teráriem, často akvaristům přednášel a vedl zoologické terénní exkurze. Své poznatky o rybách v našich vodách se snažil popularizovat v četných přednáškách pro sportovní rybáře – ty byly velmi oblíbené, protože dovedl poutavě o rybách vyprávět a šířil tak nejnovější vědecké poznatky mezi zájemce o ryby a zoologii vůbec. Dále se zabýval obojživelníky a plazy, o kterých publikoval mnoho sdělení, a aktivně se účastnil různých setkání teraristů. Také se zajímal o historii, k čemuž ho od mládí vedl jeho otec. Je autorem řady prací o historii přírodních věd a o předních našich i světových přírodovědcích, nejen z oboru ichtyologie.

Již jsem zmínil, že O. Oliva byl vynikající vypravěč, který dokázal zaujmout své posluchače, rád žertoval, navozoval žertovné situace a měl velký smysl pro humor. Kdo měl to štěstí ho zažít, bude na vše stále vzpomínat. Když prohlížím jeho bohatý archiv fotografií, před očima se mi promítají všechny ty zážitky s ním, ať už v terénu nebo při práci v laboratoři.

Příští rok uplyne 20 let, co Ota Oliva odešel do ichtyologického nebe. Zanechal za sebou kus dobré práce a vyškolil mnoho žáků u nás i v cizině, často velmi vzdálené, kteří dnes pokračují v jeho díle.

1 Ota Oliva v pro něho typickém oblečení a s věčně vyhaslou dýmkou na exkurzi se studenty

2 S tolstolobikem u tůň Poltruba v Polabí

3 Exkurze akvaristů (Akvárium Tatra) v r. 1973 – zátah potěrovou sítí v tůň Poltruba. O. Oliva velmi rád vedl exkurze do terénu, zvláště pak k polabským tůňm, kde seznamoval laickou veřejnost s našimi druhy ryb. O jejich biologii dokázal nesmírně poutavě vyprávět. Snímky z archivu O. Olivy